

dr Ewa Stożek

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Łodzi

Z EWD wśród samorządowców

Ten nieco zabawny tytuł oddaje moje doświadczenia z bardzo pouczającej współpracy z organami prowadzącymi szkoły. W tym roku dało się zaobserwować zwiększone zainteresowanie samorządów analizami i interpretacją wyników egzaminów zewnętrznych. Oczywiście jednym z powodów tego zainteresowania jest zapis w ustawie o systemie oświaty: *organ wykonawczy jednostki samorządu terytorialnego, w terminie do dnia 31 października, przedstawia organowi stanowiącemu jednostki samorządu terytorialnego informację o stanie realizacji zadań oświatowych tej jednostki za poprzedni rok szkolny, w tym o wynikach sprawdzianu i egzaminów (...) w szkołach tych typów, których prowadzenie należy do zadań własnych jednostki samorządu terytorialnego* [art. 5a, ust.4]. Nie jest to jednak jedyny powód: system egzaminów zewnętrznych dostarcza coraz więcej informacji zwrotnych zarówno o poziomie osiągnięć uczniów, jak też o efektywności nauczania. W lipcu 2009 zostały opublikowane trzyletnie wskaźniki edukacyjnej wartości dodanej (EWD) za lata 2006-2008 dla wszystkich gimnazjów w kraju¹, pojawiła się zatem kolejna informacja oparta na wynikach egzaminacyjnych. W jaki sposób organy prowadzące gimnazja mogą wykorzystać tę informację? Czy lokalna polityka oświatowa powinna uwzględniać EWD?

Każdy samorząd chciałby prowadzić efektywną szkołę. Efektywność kształcenia można rozumieć dwojako: z jednej strony jako najlepszy stosunek odpowiednio zdefiniowanych efektów do wkładu finansowego, a z drugiej – jako jak najlepsze wykorzystanie posiadanych zasobów na wejściu. Wskaźniki EWD są pomocne przy ocenie efektywności nauczania w tym drugim kontekście, przy czym jako zasoby na wejściu rozumie się głównie potencjał uczniowski (w przypadku uczniów gimnazjum mierzony wynikiem na sprawdzianie). Taka perspektywa zakłada niejako a priori, że w obrębie tej samej jednostki samorządu terytorialnego szkoły są finansowane na podobnych zasadach, zatem elementem różnicującym efektywność nauczania szkół są jej zasoby wewnętrzne, m.in. potencjał uczniów na wejściu, kadra nauczycielska (jej przygotowanie merytoryczne i metodyczne, jak również zdolność rady pedagogicznej do autorefleksji), sposób zarządzania szkołą.

Wiedza o tym, jak szkoły wykorzystują posiadane zasoby, jest ważna dla samorządu, pozwala bowiem ukierunkowywać działania podejmowane wobec szkół. To oddziaływanie może odbywać się poprzez odpowiednią politykę rekrutacyjną (rejonizacja lub odstępianie od niej, tworzenie klas pozarejonowych, integracyjnych, autorskich, dwujęzycznych itp.), poprzez wpływanie na sposób

¹ cke.scholaris.pl

zarządzania szkołami (np. opiniowanie pracy dyrektora szkoły), ale również poprzez przydzielanie funduszy na dodatkowe zajęcia (np. zajęcia wyrównawcze, zajęcia pozalekcyjne dla uczniów zdolnych). Nie bez znaczenia jest dobrze zorganizowana i efektywna sieć gminnych szkół: podstawowych i gimnazjalnych. Rozpoznanie charakterystyk szkół pozwala lepiej nimi zarządzać poprzez stawianie realnych do osiągnięcia celów (efektów kształcenia).

Należy jednocześnie mieć świadomość, że organ prowadzący nie sprawuje nadzoru pedagogicznego: wewnątrz szkoły za nadzór pedagogiczny odpowiada dyrektor szkoły, a nadzór zewnętrzny sprawuje kuratorium oświaty. Organ prowadzący szkołę odpowiada za jej działalność, w szczególności zapewnia warunki jej działania (art.5, ust.7 ustawy o systemie oświaty). Wobec tego wnioski z analiz wyników egzaminacyjnych każdy z odbiorców powinien formułować w języku innych działań: dydaktycznych i/lub organizacyjnych.

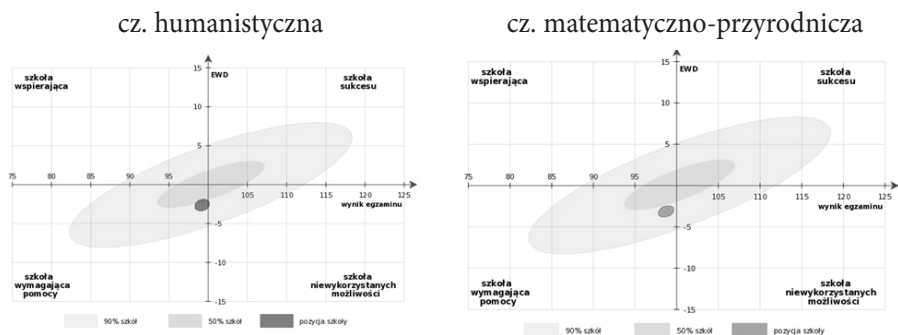
Wskaźniki EWD powinny zatem służyć nie rankingowaniu szkół, a lepszemu zrozumieniu procesów w nich zachodzących. Chodzi o to, aby na podstawie wskazań egzaminacyjnych (wyniki egzaminacyjne z kilku lat, jednoroczne wskaźniki EWD, trzyletnie wskaźniki EWD) określić mocne i słabe strony szkoły oraz zaplanować i wdrożyć działania wspierające jej rozwój.

Jedno gimnazjum w gminie

Najczęściej gminy utrzymują jedno gimnazjum i kilka szkół podstawowych. W województwie łódzkim „jednogimnazjalne” gminy stanowią 68% (122 gminy na 179). Te gimnazja różnią się zdecydowanie wielkością – są takie, w których do egzaminu gimnazjalnego przystępuje co roku powyżej 200 uczniów, ale są też takie, w których do egzaminu przystępuje jedna klasa, około 20 uczniów. Są gimnazja, które zbierają uczniów z różnych małych wiejskich szkół podstawowych, ale są też takie, które tworzą z jedyną w gminie szkołą podstawową zespół szkolno-gimnazjalny. Oczywiście te różnice spowodowane są różną wielkością gmin zarówno pod względem liczby ludności, jak i obszaru, który zajmują. Poniższe przykłady pokazują różną efektywność nauczania w trzech „jednogimnazjalnych” gminach.

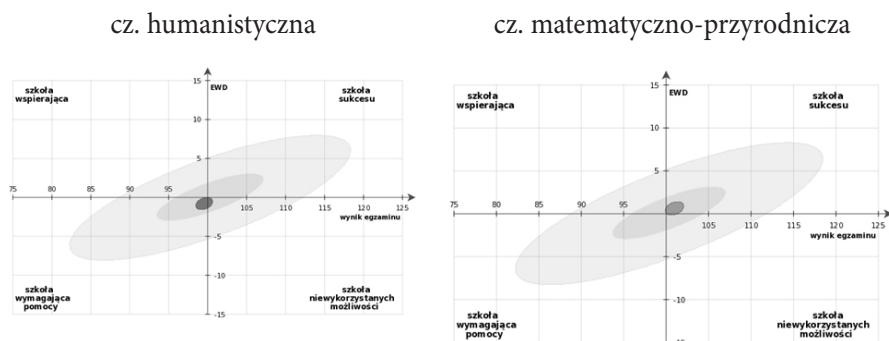
Rysunek 1. przedstawia trzyletnie wskaźniki EWD² dla jedyne go gimnazjum w 20-tysięcznym mieście (ok. 200 uczniów co roku przystępuje do egzaminu gimnazjalnego), w którym uczą się absolwenci dwóch szkół podstawowych. Szkoła jest nieefektywna – ujemne wartości EWD wskazują na niewykorzystany potencjał uczniowski. Zarządzanie tak dużą szkołą, jak i praca z uczniami o bardzo różnym potencjale na pewno nie są łatwe.

² Przy omawianiu pojedynczych gimnazjów korzystam z wykresów i oznaczeń przyjętych w prezentacji na cke.scholaris.pl; przy omawianiu grup gimnazjów korzystam ze schematycznych ilustracji zgodnych z przyjętymi w prezentacji założeniami.

Rysunek 1. Gimnazjum gminy O. - trzyletnie wskaźniki EWD 2006-2008

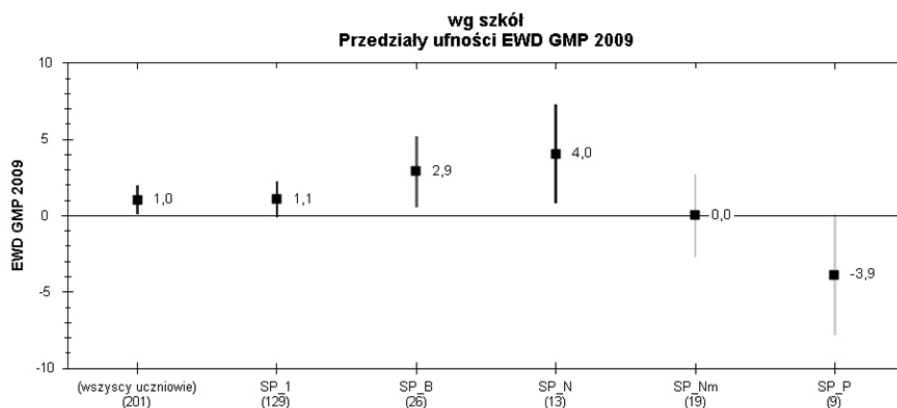
Realnym celem na najbliższe lata dla tej szkoły to osiągnięcie przeciętnej efektywności i średniej krajowej wyniku końcowego, czyli przejście do kategorii szkół neutralnych.³

Rysunek 2. Gimnazjum gminy P1 - trzyletnie wskaźniki EWD 2006-2008

Przykładem takiej właśnie szkoły jest gimnazjum w miejsko-wiejskiej gminie P1 (rys. 2.). Jest to duże gminne gimnazjum (do egzaminu przystępuje ok. 200 gimnazjalistów), uczęszczają do niego absolwenci pięciu szkół podstawowych, w tym czterech wiejskich. Szkoła musi sobie organizacyjnie poradzić z „wchłonięciem” uczniów z różnych szkół podstawowych. Szczególnie uczniowie małych szkół wiejskich mają problem z odnalezieniem się w nowej, liczącej kilkaset uczniów szkole. Może to się mieć wpływ na ich wyniki egzaminacyjne po trzech latach nauki w gimnazjum (rys. 3.). Problemem dla organu prowadzącego jest zapewne utrzymywanie rozproszonej sieci szkół podstawowych.

³ Podział na kategorie zgodny z przedstawionym w prezentacji trzyletnich wskaźników EWD na cke.scholaris.pl – szkoły neutralne, szkoły wymagające pomocy, szkoły wspierające, szkoły sukcesu oraz szkoły niewykorzystanych możliwości.

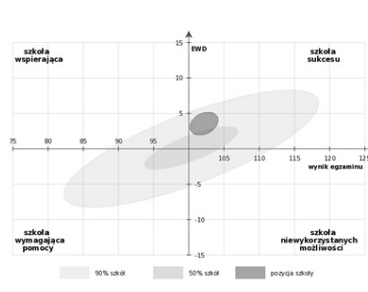
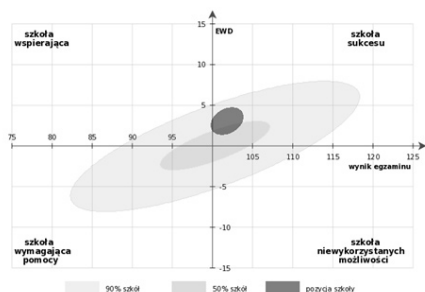

Rysunek 3. Jednoroczne wskaźniki EWD GMP 2009 dla absolwentów szkół podstawowych, którzy przystąpili do egzaminu gimnazjalnego w gimnazjum P1

Kształcenie w szkołach podstawowych i gimnazjach należy postrzegać całościowo. Gminy, które są organami prowadzącymi zarówno dla szkół podstawowych, jak i gimnazjów, analizując pracę szkół za pomocą wskaźników EWD mają unikalną możliwość postrzegania i oddziaływania na wzajemne relacje między szkołami. Skutecznie kształcąca szkoła podstawowa warunkuje efektywną pracę gimnazjum.

cz. humanistyczna

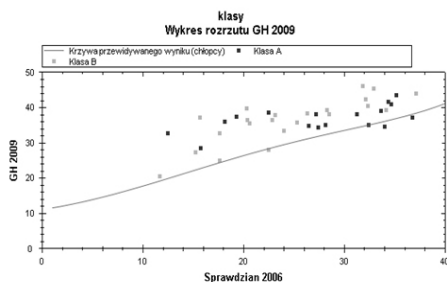
cz. matematyczno-przyrodnicza

Rysunek 4. Gimnazjum gminy K - trzyletnie wskaźniki EWD 2006-2008

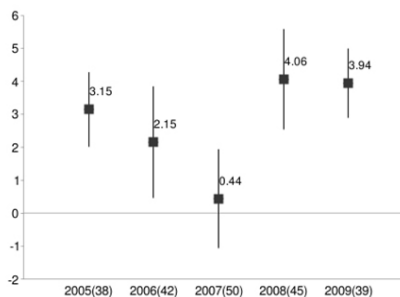
Rysunek 4. przedstawia trzyletnie wskaźniki EWD dla jedynej w wiejskiej gminie zespołu szkolno-gimnazjalnego. Do gimnazjum uczęszczają tylko absolwenci szkoły podstawowej z tego zespołu. Co roku do egzaminu gimnazjalnego przystępuje ok. 40 uczniów (2 klasy). Szkoła jest szkołą sukcesu. Sukces ten jest efektem ponadprzeciętnej pracy z uczniami o niskim i średnim potencjale (rys. 5.).

cz. humanistyczna

Rysunek 5. Gimnazjum K – rozrzut wyników 2009

cz. humanistyczna

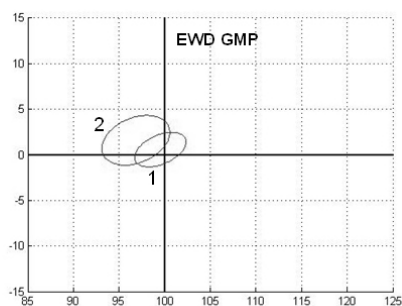
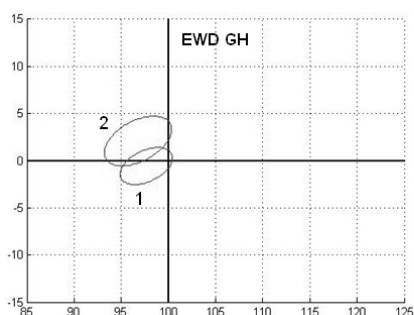
Rysunek 6. Gimnazjum K – jednoroczne wskaźniki EWD 2005-2009

Analiza jednorocznych wskaźników EWD (rys. 6.) pokazuje, że ponadprzeciętna efektywność jest stałą cechą tej szkoły (przeciętną efektywność w roku 2007 traktujemy jako sytuację nietypową, która się szkole „przytrafiła”). W tym przypadku należałoby dobrze rozpoznać procesy, które gwarantują tak wysoką efektywność i wspierać je.

Dwa gimnazja w gminie

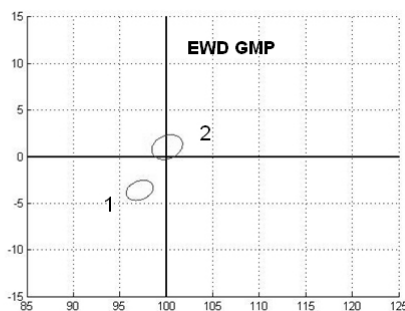
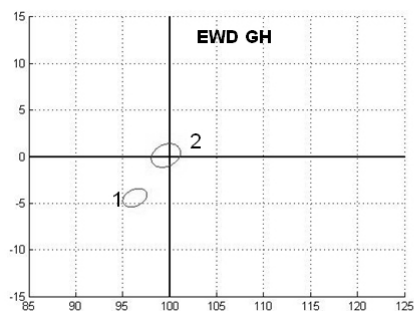
W województwie łódzkim 27 samorządów gminnych (15%) prowadzi dwa gimnazja. Są to najczęściej nieduże szkoły, w których do egzaminu gimnazjalnego przystępują uczniowie dwóch klas. Wydaje się, że decyzje o utworzeniu więcej niż jednego gimnazjum w gminie były uwarunkowane istniejącą siecią szkół sprzed reformy edukacji.

Gimnazja w obrębie jednej gminy mogą charakteryzować się różną efektywnością. Rysunek 7. przedstawia trzyletnie wskaźniki EWD dla gimnazjów w wiejskiej gminie D. Są to dwa gimnazja o podobnej efektywności, ale porównanie wyników w części humanistycznej i części matematyczno-przyrodniczej sugeruje, że możliwe do osiągnięcia cele dla tych szkół są różne: gimnazjum 2. powinno zmierzać ku pośredniej kategorii szkół - z wysokim EWD i przeciętnymi wynikami końcowymi, dla gimnazjum 1. bardziej typową wydaje się pozycja szkoły neutralnej (podniesienie efektywności w części humanistycznej i ustabilizowanie pozycji w części matematyczno-przyrodniczej). Warto odnotowania jest również to, że jednoroczne wskaźniki EWD dla obu szkół są stabilne, przeciętne w przypadku gimnazjum 1. oraz raczej ponadprzeciętne w przypadku gimnazjum 2.

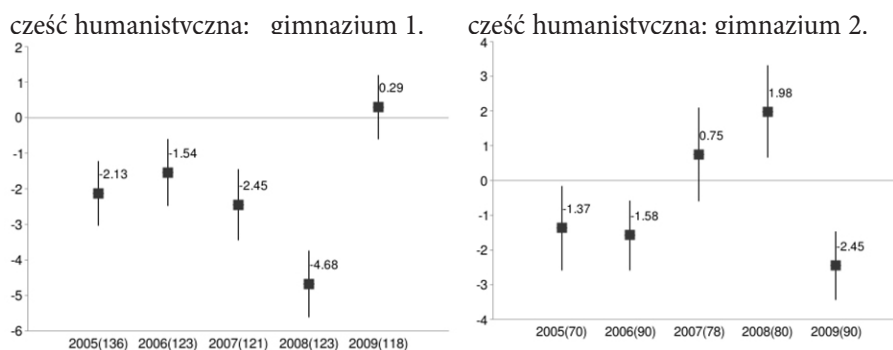
Rysunek 6. Gimnazja gminy D – trzyletnie wskaźniki EWD 2006-2008

Inną sytuację obserwujemy w przypadku miejsko-wiejskiej gminy Z. W tej gminie są dwa gimnazja o bardzo różnej efektywności (rys. 8.). Gimnazjum 1. należy do kategorii szkół wymagających pomocy, natomiast gimnazjum 2. jest szkołą neutralną. Pamiętajmy jednak, że opis zawarty w trzyletnim wskaźniku EWD pokazuje, co się działo w szkole w ciągu trzech lat i może nie przenosić informacji o procesach, które w szkole trwają, ale do tej pory nie znalazły odzwierciedlenia w wynikach egzaminacyjnych. Właśnie z taką sytuacją mamy do czynienia w przypadku gimnazjów gminy Z.

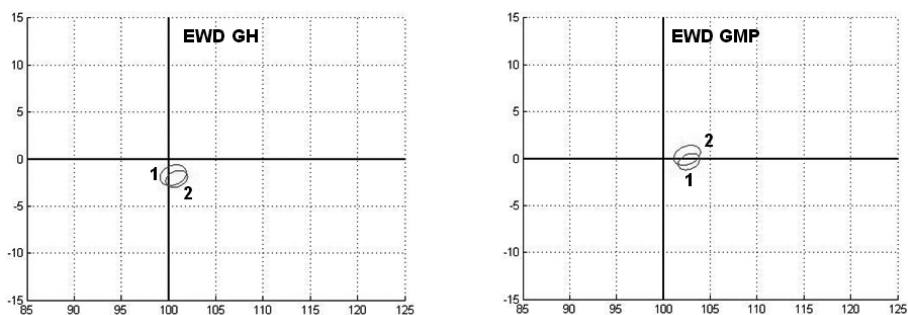
Rysunek 7. Gimnazja gminy Z – trzyletnie wskaźniki EWD 2006-2008

Jednoroczne wskaźniki EWD za 2009 rok (rys. 9.) odmienne od wcześniejszych wskaźników mogą sugerować, że jakieś działania (być może wdrożony w szkole program naprawczy) podjęte w gimnazjum 1., zaczynają przynosić pożądaną efektywność, natomiast w gimnazjum 2. jakieś działania lub zaniechania spowodowały nieoczekiwany spadek efektywności.

Rysunek 8. Gimnazja gminy Z – jednoroczne wskaźniki EWD 2005-2009

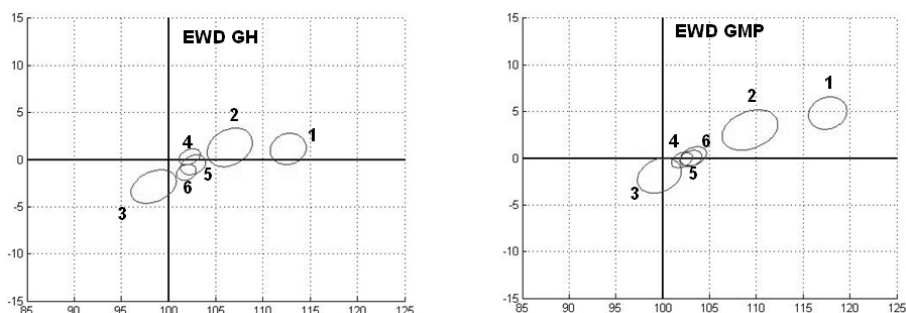
Gimnazja w miejskiej gminie R (około 20 tys. mieszkańców) praktycznie nie różnią się między sobą efektywnością (rys. 10.) ani w części humanistycznej, ani w części matematyczno-przyrodniczej. Zastanawia duża różnica w efektywności w zakresie przedmiotów humanistycznych i matematyczno-przyrodniczych: wyniki w części humanistycznej egzaminu są średnie, z niższej przeciętną efektywnością, a w części matematyczno-przyrodniczej wyniki egzaminacyjne są wyraźnie powyżej średniej, z przeciętną efektywnością. Czy szkoły w tym mieście mogą być szkołami sukcesu? Jakie działania należałoby w tym zakresie podjąć? Odpowiedzi na te pytania wymagają dodatkowych analiz.

Rysunek 9. Gimnazja gminy R – trzyletnie wskaźniki EWD 2006-2008

Wiele gimnazjów w gminie

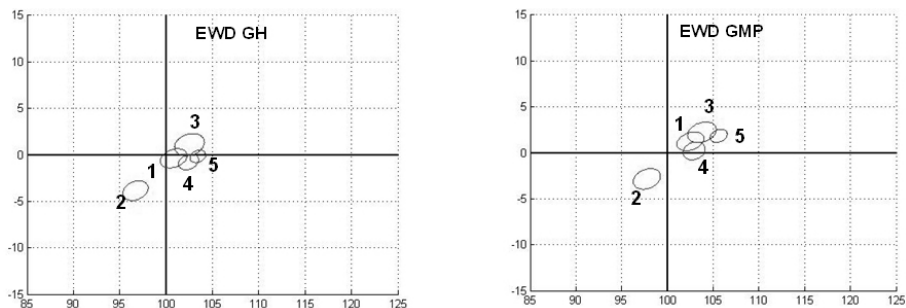
W przypadku gdy gmina prowadzi jedno lub dwa gimnazja, możliwe są dodatkowe analizy weryfikujące diagnozy postawione na podstawie wyników egzaminacyjnych. Gdy w gminie jest wiele gimnazjów (dotyczy to głównie średnich i dużych miast), trzyletnie wskaźniki EWD wykorzystywane na poziomie gminy mogą być pomocne przy określaniu stanu oświaty na danym terenie czy obserwowaniu ogólnych trendów, a nie do analiz pracy poszczególnych szkół.

Rysunek 10. Gimnazja gminy S – trzyletnie wskaźniki EWD 2006-2008

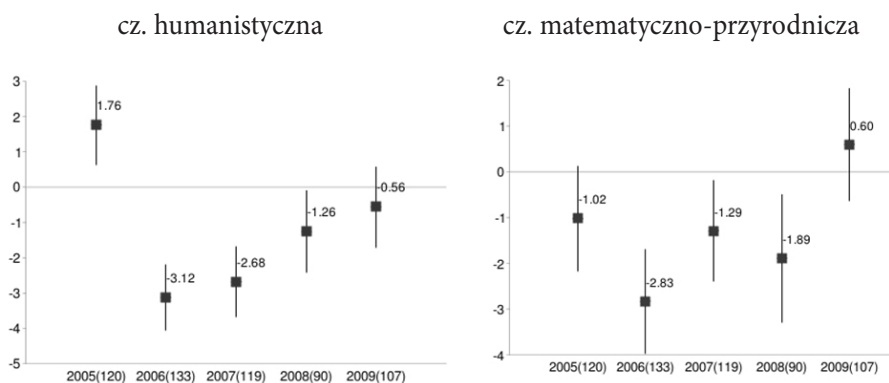
Na rysunku 11. pokazano trzyletnie wskaźniki EWD dla miejskiej gminy S. Trzy gimnazja (4., 5., 6.) są praktycznie nierozróżnialne pod względem wyników egzaminacyjnych i efektywności nauczania. Dwa gimnazja znacząco wyróżniają się wysokimi wynikami, przeciętną efektywnością w zakresie przedmiotów humanistycznych i ponadprzeciętną efektywnością w zakresie przedmiotów matematyczno-przyrodniczych. Natomiast gimnazjum 3. odstaje od pozostałych. Czy to zróżnicowanie szkół jest zamierzone i spowodowane np. praktykami rekrutacyjnymi, celem których było utworzenie elitarnego gimnazjum 1.? Czy gimnazja w gminie powinny mieć podobną efektywność, czy też powinny się różnić? Czy gmina powinna wspierać procesy różnicowania się gimnazjów, czy im przeciwdziałać?

Przykład gminy P2 (rys. 12.) pokazuje, że gimnazja w dużym mieście mogą mieć podobną efektywność (gimnazja: 1., 3., 4., 5.).

Rysunek 11. Gimnazja gminy P2 – trzyletnie wskaźniki EWD 2006-2008

Na podstawie analizy jednorocznych wskaźników EWD dla gimnazjum 2. (rys. 13.) można przypuszczać, że w tym gimnazjum podjęto już działania, które mają poprawić efektywność nauczania. Jeśli w kolejnych latach szkoła będzie uzyskiwać przeciętną i ponadprzeciętną efektywność, to zapewne dołączy do grona pozostałych gimnazjów tej gminy.

Rysunek 13. Gimnazjum 2 gminy P2 – jednoroczne wskaźniki EWD 2005-2009

W przypadku miast powyżej 100 tys. mieszkańców Urząd Miasta jest organem prowadzącym dla kilkudziesięciu gimnazjów. Racjonalnym podejściem do analizy tak dużej liczby szkół wydaje się podział gimnazjów na grupy, np. ze względu na potencjał uczniowski na wejściu albo ze względu na wspólne charakterystyki środowiskowe.

Podsumowanie

1. Wskaźniki EWD wzbogacają charakterystykę szkół, opisując oprócz poziomu osiągnięć uczniów również efektywność wykorzystania potencjału uczniowskiego.
2. Wiedza o tym, jak szkoły wykorzystują posiadane zasoby, jest ważna dla samorządu, pozwala bowiem ukierunkowywać działania podejmowane wobec szkół.
3. Wskaźniki EWD należy obserwować w czasie, a decyzje podejmować w oparciu o kilkuletnie analizy oraz uzupełniające badania.

Efektywność kształcenia w kontekście społecznej odpowiedzialności za wydatkowanie finansów publicznych jest w centrum zainteresowania samorządów. Wśród samorządowców rośnie świadomość znaczenia wyników egzaminów zewnętrznych w ocenie pracy szkoły z jednoczesnym zrozumieniem, że decyzje należy podejmować nie w oparciu o pojedynczy wynik, ale kompleksowe spojrzenie na szkołę. Samorzady potrzebują wsparcia ze strony instytucji czy grupy specjalnie przygotowanych ekspertów, którzy na ich zlecenie mogliby wykonywać badania edukacyjne w szkołach i formułować rekomendacje. Ewaluacja zewnętrzna szkół przeprowadzana przez kuratoria oświaty służy innym celom – ma dać odpowiedź na pytanie, jak szkoły realizują politykę oświatową państwa. Szkoły potrzebują również zewnętrznej instytucji wspierającej, która na podstawie sformułowanych rekomendacji pomogłaby wdrożyć odpowiednie programy naprawcze. System doskonalenia nauczycieli, przynajmniej w obecnym kształcie, nie jest przygotowany do długotrwałej, wspierającej pracy z radą pedagogiczną.